

MIDSLAND (T), DE HERVORMDE KERK

Geschiedenis.

Al in de 13de eeuw was hier een parochie. Van de eerste kerk(en) is niets bekend. De laatste voorganger van de huidige was een eenbeukige zaalkerk met 5-zijdige gotische koorafsluiting. Deze kerk moet veel overeenkomst hebben gehad met de nog bestaande kerk van Hoorn. Zij was gewijd aan de heilige Nicolaas, evenals Sinte Brendaan een schutspatroom van zeevarenden. De kerk werd afgekeurd in 1873 en pas in 1880 afgebroken. In datzelfde jaar werd de tegenwoordige kruiskerk gebouwd, ontworpen en uitgevoerd door een aannemer Daalder uit Den Helder. De bouw was verre van degelijk. Na 12 jaar was de toren al aan herstel toe. In 1916 vond een gedeeltelijke restauratie plaats. Hiervan getuigt een gedenksteen boven de zuidelijke binnendeur. In 1923 was de toren weer in verval en werd opnieuw hersteld. In 1969 is het interieur met gipsplaten bekleed. In 1981 werd, hoewel een echte restauratie nodig is, volstaan met een voorlopige opknapping.

Exterieur.

De kerk werd gebouwd in Waterstaatsstijl, een teruggrijpen naar eerdere stijlen, hier vooral de Romaanse: de vier topgevels zijn, evenals de zijmuren, voorzien van rondboogfriezen. In elk muurvlak twee hoge ramen. Aan west- en oostzijde een aangebouwd portaal, in noord- en zuidzijde een deur. Aan de zuidzijde een torentje, bestaande uit een open zeskantige lantaarn waarop een spitsje. De klok is in 1880 in opdracht gegoten. De klok uit de oude kerk is verkocht. Voor twee van de ingangen liggen zerken, waarvan een zeer fraaie uit 1622. Oude zerken zijn tijdens de bouw ook gebruikt als drempels of verwerkt in funderingen. De waterput op het kerkhof bevond zich vroeger in het koor van de oude kerk.

Interieur.

Oorspronkelijk waren drie wanden voorzien van een galerij of kraak. In 1916 is één daarvan gedicht en in gebruik genomen als kerkeradskamer. De kansel en het doophek bevinden zich op de noordwesthoek. Dit is de meest centrale plaats. Uit de oude kerk zijn bewaard: enkele mooie grafzerken, drie koperen kronen waarvan één versierd is met schildjes waarop twee letters ter weerszijden van een helm met vederbos boven een klimmende leeuw. Verder een merkwaardig houten offerblokje waarop vier wapens: tweemaal dat van Holland, het wapen van Terschelling en het wapen van prins Maurits. De relatie van deze laatste met Terschelling is onduidelijk.

Het **orgel** is in 1896 gebouwd door de Leeuwarder firma Kruze. Bij de plaatsing is een herinneringsbord op de galerij aangebracht.

G. Yedema
1985

Literatuur:

- G. Knop Schylgeralån. Leiden 1946
- Terschelling 't Stryper wyfke Terschelling, 1974.
- F.A Wiersma. Een rondgang langs de historische kerken van Terschelling z.j.
- F.A.Wiersma. '...en midden op Terschelling leit Meslås', 1982
- S.J van der Molen. Zeilschepen op grafzerken: een Schellinger traditie uit twee eeuwen. Spiegel der zeilvaart, nov 1981.
- H. de Feyfer De geschiedenis van de Brandaris, Spiegel der zeilvaart, juli 1977
- K.I Ruige. Kerk-Hoorn.Terschelling: monument, ontmoetingsplaats. Terschelling, 1969.
- Terschelling: monumenten "het bekijken waard" Terschelling z.j.
- Kunstreisboek voor Nederland. Amsterdam 1977

MANTGUM, DE HERVORMDE KERK.

Bouwgeschiedenis en exterieur

In het begin van de 13de eeuw werd op de terp van Mantgum een kerk gebouwd. Dit ongetwijfeld Romaanse kerkje had een rondgesloten koor. Het was ongeveer een meter smaller en vijf meter korter dan de huidige kerk. De kerk was gewijd aan Maria. Omstreeks 1500 werd deze kerk tot op de fundamenten afgebroken. Een nieuwe, grotere kerk, in laat-Gotische stijl met een vijfzijdig gesloten koor, verrees op dezelfde plaats. In de muren werden ook kloostermoppen verwerkt die afkomstig waren van de afgebroken kerk. Ingrijpende wijzigingen aan de kerk werden uitgevoerd in de jaren 1866 en 1867. De muren werden verhoogd en tevens werden een nieuw dak en gewelf aangebracht. Om een symmetrische verdeling te krijgen van de vensters werd een aantal nieuwe ingebroken.

Bovendien werden de vensters in de noord- en de zuidmuur en in het koorgedeelte in dezelfde vorm gehakt. Ook werd het gebouw bepleisterd. In 1868 volgde nog de afbraak van de oude zadeldaktoeren en de bouw van een geheel nieuwe toren, bestaande uit drie geledingen, met rondboogversieringen. De toren kreeg als bekroning een spits. Op het vierkant kwam aan alle zijden een gietijzeren hekwerk met krulornamenten. Dit hekwerk is naderhand verdwenen.

In de toren bevinden zich twee klokken. De ene dateert uit 1499 en is gegoten door Gerard van Wou uit Kampen; de andere is in 1896 vervaardigd door de Fa. A.H. van Bergen uit Heiligerlee. Het uurwerk is door laatstgenoemde firma in 1878 in de toren aangebracht.

Het interieur heeft in de jaren 1779 tot en met 1781 en 1876 en 1877 belangrijke wijzigingen ondergaan (zie hierna onder "Interieur"). Een grondige restauratie van zowel het exterieur als het interieur vond plaats in 1990 en 1991.

Interieur

Het eikenhouten meubilair en dito betimmering van de kerk zijn in de jaren 1779 tot en met 1781 vervaardigd door de Leeuwarder antiëksnijder of "beeldhouwer in hout" Hermannus Berkebijl. Het werk werd aangenomen door de Leeuwarder timmerman Teeke Sentjes. Alle onderdelen van de inrichting zijn in genoemde periode tot stand gekomen en vormen daardoor een eenheid. Van weinig historische kerkinterieurs kan dat worden gezegd. Bovendien is het geheel nagenoeg ongeschonden bewaard gebleven. Dat alleen al maakt de kerk van Mantgum tot een zeer interessant cultuur-historisch monument. Al het snijwerk is uitgevoerd in Lodewijk XVI-stijl. Het interieur is nog geheel ingericht volgens de zogenaamde protestantse traditie, waarbij de kansel zich aan de zuidzijde bevindt.

De kansel vormt het centrale onderdeel van het interieur. Door de ronde vorm van de kuip en het klankbord is de kansel uniek in Friesland. De kuip bevat vijf panelen met snijwerk van bijbelse voorstellingen, die als thema hebben: ontmoetingen met Christus. Onderaan de panelen zijn de bijbelgedeelten vermeld. Het zijn van links naar rechts:

1. Christus' gesprek met Nicodemus (Johannes 3:1-22);
2. genezing van een waterzuchtige op sabbat (Lucas 14:1-7);
3. ontmoeting van Christus met de overspelige vrouw (Johannes 8:3-12);
4. de twaalfjarige Jezus in de tempel (Lucas 2:46);
5. gesprek van Christus met de Samaritaanse vrouw (Johannes 4:5-27).

De voorstellingen zijn gesneden onder draperieën en in perspectief. Dat laatste is bijzonder, omdat de panelen ook nog gebogen zijn. De vier stijlen tussen de panelen zijn versierd met gesneden festoenen, waarin een groot aantal symbolische afbeeldingen is verwerkt. De Festoenen bevatten van links naar rechts:

1. trompet, juk, borstschild van de hogepriester, boekrol, kelk, pot met vuur, trompetten;
2. engelenkopjes, kroon, boek met daaromheen een slang, fakkel, os, hoorn des overvloeds;
3. helm, adelaar, hart, offerblok, zwaard, pantser, leeuw, schild, anker;
4. adelaars, boekrol, wetstafels, korenaren, vogels, boekrol, kruik, druiventros.

Hoewel het van sommige symbolen moeilijk is vast te stellen wat hun betekenis is, kunnen ze worden onderscheiden naar de volgende thema's: de vier evangelisten, geloof, hoop en liefde, Oude en Nieuwe Testament, Heilig Avondmaal, woestijn en beloofde land, eeuwigheid en eeuwig leven, dood en vergankelijkheid, oordeel Gods en laatste oordeel.

De kuip is verder rondom getooid met ornamenten in de vorm van lauwerbladeren en acanthusloof. Het ruggeschot is versierd met gesneden guirlandes en draperieën. Opvallend is het handje met de uitgestoken